

TÜRKİYE’DE MODERNLEŞME SÜRECİNDE MUHAFAZAKÂR/DİNDAR KADIN¹

Handan KARAKAYA²

Geliş Tarihi: 28 Ekim 2019

Kabul Tarihi: 30 Kasım 2019

ÖZET

Modern hayat, batılı dünyanın sınırlarını aşarak modern dışı toplumlara ulaştığında, hayatın tüm alanları bu farklılık karşısında bir değişim deneyine mecbur kaldı. Modernleşme toplumsal yaşam üzerinde yarattığı derin farklılaşma ile yeni bir yaşamsallığın da kapısını aralamış oldu. Bu değişim ve dönüşüm muhafazakâr/dindar yaşamların sınırına dayandığında, söz konusu değişime mecbur olma durumu karşısında bu yaşamlar, direnç sayılabilecek bir tutum ortaya koymaya çalıştı. Modernleşme süreci ile birlikte gelen akli kuşanmış yeni yaşam biçimi, toplumun yerel hayatı üzerinde bir farklılaşma ve yenileşme etkisi yapmaya başladı. Bu süreç, muhafazakar/dindar yaşamlar açısından kabullenilmesi zor bir durumdu. Dolayısıyla bu yeni hayat biçimine karşı bir korunma tavrı benimsendi. Burada modernleşme karşısında yapılması gerekenin İslam’ın ilk dönem yaşam tarzının benimsenmesi olduğuna karar verildi. Osmanlı’nın son dönemleri ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında muhafazakâr/dindar kesim modern yaşamın dönüştürücü etkisinden korunmasının en iyi yolunun İslam’ın değerlerine sadık kalmakla mümkün olacağını düşündü. Ancak bu düşünce özellikle 1990’lı yıllarda muhafazakâr/dindar kadınların biraz çekingen de olsa kamusal yaşamda görünürlük ve var olma talepleri ile bir kırılmaya uğradı. Muhafazakâr/dindar kadınlar İslamcı yaklaşımın sınırlarını çizdiği bir kadın anlayışını dönüştürmeye başladılar. Böylece muhafazakâr/dindar kadın, 2000’li yıllardan sonra kamusal hayatta görünürlük alanlarını genişletmeye başlamış ve daha görünür yaşamlar inşa etmeye başlamıştır. Her ne kadar “28 Şubat Süreci”nin

¹ Bu makalenin özeti 14-16 Kasım 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Uluslararası Kadın Kongresinde Sunulmuştur.

² Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, hkarakaya@firat.edu.tr

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

etkileri devam etse de, muhafazakâr/dindar kadın, giyim tarzlarının kamusal yaşamın meşru bir parçası olduğu düşüncesinden vazgeçmemiştir. Bu görünürlüğün ardından toplumsal yaşamın aktörleri olma noktasında daha girişimci tutumlar geliştirmiş, bir diğer ifadeyle kamusal alanın aktörleri olmaya talip olmuşlardır.

Muhafazakâr/dindar kadınların kamusal alanda görünürlüklerinin artması beraberinde değişen yaşam biçimlerinin görünürlük kazanmasını sağlamıştır. Son yıllarda Muhafazakâr/dindar kadınların iş hayatında daha fazla yer almaya başlaması, özellikle başörtü yasağının esnemesi ile birlikte büyük bir artış kazanmıştır. Muhafazakâr/dindar kadınların bu süreçte modern yaşamın gerekleriyle uyumlu ancak İslami sembolleri de üzerinde taşıyan bir yaşam pratiği geliştirdikleri düşüncesi, birçok yazı ve kitabın konusu olmuştur. Bu da İslam’ın modernleşme süreci ile uyumunun önemli bir göstergesi olarak, kadınların yaşam pratikleri ve tüketim anlayışlarının gösterilmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada ise Türkiye’de muhafazakâr/dindar yaşam biçimlerinin modern hayat karşısındaki tutum değişikliğinin, muhafazakâr/dindar kadınlar üzerinden nasıl biçimlendiği dokümantasyon ve kaynak tarama tekniği ile ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu dönüşüm tarihsel bir perspektifle tartışılarak muhafazakar/dindar kadının modernleşme karşısındaki tutumunun ortaya konması amaçlanmaktadır. Bunu yaparken, muhafazakâr/dindar kadının gündelik yaşam pratiklerinin İslami değerleri ötelemeden modern yaşamla bütünleşme süreci de değerlendirilecektir. Bu çalışmanın alana katkısı, modernleşme süreci karşısında alternatif bir medeniyet ve kültür ortaya koymaya çalışan İslamcılığın kendi dilinde bir modernik anlayışını ortaya koyma çabası içinde olduğuna görünürlük kazandırılmaktır. İslam ve modernizm arasındaki çatışmanın bir uyum süreci ile sonuçlanmasında kadınların değişen yaşam biçimi ve tüketim pratiklerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Kadın, Muhafazakârlık, Değişim, Yaşam pratikleri

Turkey in Modernization Process Conservative / Religious Women

ABSTRACT

When modern life crossed the borders of the western world and reached non-modern societies, all areas of life were forced to undergo an experiment of change in the face of this difference. Modernization has opened the door to a new vitality with the deep differentiation it has created on social life. When this change and transformation were based on the boundaries of conservative / religious lives, these lives tried to present an attitude that could be considered as resistance against the necessity of this change. With the modernization process, the new way of life surrounded by the mind began to have an effect of differentiation and innovation on the local life of the society. This process was difficult to accept in terms of conservative / religious lives. Therefore, a new attitude of protection was adopted against this new way of life. Here, it was decided that the first way of life was to be adopted in the face of modernization. In the last years of the Ottoman Empire and the foundation years of the Republic, the conservative / religious people thought that the best way to protect modern life from the transforming effect of modern life would be to remain faithful to the values of Islam. However, in the 1990s, however, this idea was undermined by conservative / religious women's demands for visibility and existence in public life, albeit a bit shyly. Conservative / religious women began to transform a woman's understanding of the Islamist approach. Thus, conservative / religious women began to expand their visibility in the public life after the 2000s and began to build more visible lives. Although the effects of the "February 28 Process devam continued, After this visibility, they developed more entrepreneurial attitudes towards becoming actors of social life, in other words they aspired to be actors of public sphere.

Increasing visibility of conservative / religious women in the public sphere has led to the visibility of changing lifestyles and has contributed to the visibility of the new image of the conservative / religious segments who have evolved into a fundamentally new way of life. With the idea that they have developed a life practice that complies with the requirements of modern life but carries Islamic symbols on them, the subject of many writings and books has been the subject of religious / religious women. This has led to a change in women's life practices and understanding of consumption as an important indicator of the harmony of Islam with the modernization process.

In this study in Turkey, the conservative / religious lifestyles of modern life attitudes change, conservative / religious women and how the documentation that formed out of resources will be established by scanning technique. In addition, this transformation is discussed from a historical perspective and it is aimed to reveal the attitude of

Türkiye'de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

conservative / religious woman towards modernization. In doing so, the process of integrating the conservative / religious woman's daily life practices into modern life without shifting Islamic values will be considered. The contribution of this study to the field is to gain visibility that Islamism, which tries to put forward an alternative civilization and culture in the face of the modernization process, tries to put forward a modern understanding in its own language.

Keywords: Modernization, Women, Conservatism, Change, Life Practices

Giriş

Türk toplumunda modernleşme çabaları, Osmanlı'dan başlayarak toplumun tüm kurumlarında bir dönüştürme çabası olarak okunabilir. Kurumsal bir içerikle başlayan Türk toplumunun modernleşme hareketi, toplumun zihinsel ve kültürel dönüşümünü de bu eksen üzerinden biçimlendirmiştir. Modern hayatın tüm kurumlarıyla birlikte Türk toplumunu biçimlendirmesi, birçok yönden uzun soluklu bir süreci ifade etmektedir. Bunun temelinde de modernleşme sürecinin tepeden ve kurumlar üzerinden, toplumun sosyo-kültürel, politik ve ekonomik olarak hazır olma durumuna bakılmaksızın gerçekleştirilme çabasına bağlanabilir. Diğer bir ifadeyle, Osmanlı ve devamında Türkiye Cumhuriyeti modernleşme sürecini her yönüyle Batı'ya benzeyerek kurtulma olarak algılamıştır. Türk modernleşmesinin kurumlar üzerinden bu dönüştürme çabası, toplumun büyük bir kısmı tarafından dini ve geleneksel değerlere karşı bir umarsızlık ve bir kopuş olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda modernleşme toplumun kendine yabancılaşması olarak algılanmış ve toplumun çeşitli kesimlerinden gelen birçok eleştirinin hedefi olmuştur. Kurumlar üzerinden gerçekleşen Türk modernleşmesinin temsili de modern kadın imajıyla somutlaştırılmıştır. Bu somutlaştırma, kadının kamusal görünürlüğü, giyim tarzı, eğitimi gibi alanlar üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda hem modern yaşamın temsili hem de geleneksel ya da dini değerlerin temsili noktasında kadının konumu sembolik bir değer kazanmış ve idealize edilmiştir. Bu bağlamda kadının görünümü ve yaşam pratiklerinin, modernliğin ya da modern dışılığın bir göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Türk toplumunun modernleşme çabaları, kadın kimliğinin yeni inşası ve biçimselliği ile bir bütünleşme göstermiştir. Nitekim XIX. Yüzyıl da Osmanlı toplumunda olduğu gibi Cumhuriyet sonrasında da kadının toplumsal konumu, sade ve gösterişsiz giyinmiş, ağırbaşlı ve kendilik bilinci yükseltilmiş bir kadın imgesi (Köse, 2014) ile beslenmiştir. Bu imge, toplumda öne çıkarılırken aynı zamanda kadının doğurganlığı ve analık fonksiyonu da yüceltilmiştir. Bu kadın imgesi, iki yönlü bir bakış açısıyla biçimlendirilmektedir. Bu biçimlendirme ile kadın, bir yönüyle modern giyimli, eğitilmiş bir birey olarak konu edinirken diğer bir yönüyle de toplumun temel yapı taşı olarak tanımlanan ailenin varlığı ve devamından sorumlu olan bir birey olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet'in modern eril

Türkiye'de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

zihinlerinin bilinçaltında da kadın, özel alanın en asli unsuru olarak tanımlanmaya devam edilmekle birlikte ona yeni bir biçimsellik kazandırılmıştır. Bu biçimselliği üzerinde taşıdığı oranda da kamusal alanda görünürlüğü kabul görmüş ve onaylanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni devletin modernliğini, rejimin ikonografisinde kilit önem taşıyan kadın imgeleri (geçit törenlerinde bayrak taşıyan şortlu, okul önlüklü ya da asker üniformalı genç kızlar ya da balo salonunda dans eden tuvaletli kadınlar) (Kandiyoti,2010) yanında kadının aile içi konumu da göz ardı edilmemiştir. Bu bağlamda kadın, modern ve eğitilmiş bir kimliği temsil etmekle beraber, aile içindeki konumu eşine sadakati ve çocuklarının eğitimi ve yetiştirilmesi ile olan ilgisi etrafında konumlandırılmaya devam edilmiştir. Böylece modern Türk kadını imgesi, kadının geleneksel rollerinden bağımsızlaştırılmasından çok, bu rollerin yeniden inşa edilmesi yoluyla biçimlendirilmiştir.

Laik ve modern yaşam biçimi, muhafazakâr kesimler ve özellikle de İslamcı kesim üzerinde yaşam alanlarını daraltan bir süreç olarak okunmuş ve kamusal alandan uzak yeni yaşamlar inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte kadınlar, modern yaşamın biçimsel imgesini karşılayamadıkları için toplumsal fırsatlardan da yararlanmaktan ödün vermişlerdir. Söz konusu kesimler, uzun yıllar modern yaşam biçiminden saklanmaya çalışan hayatlar ile kamusal alanın dışında kalmayı seçmişlerdir. Coşkun(2011: 125), İslam toplumlarında kadının tümüyle kamusal hayatın dışına itilmemekle birlikte, kamusal hayatın içinde de tam olarak yer alamadığını ifade etmektedir. Buna göre kadın, İslam toplumları açısından da kamusal hayatın temel öznelerinden biri değildir. Bunun yanında muhafazakâr ve İslamcı değerler açısından modernliği, dini ve geleneksel kimliklere yapılan bir dayatma olarak algılanması muhafazakâr kadını neredeyse tamamı ile kamusal hayatın dışında kalmaya zorlamış görünmektedir. Bu süreçte muhafazakâr ve dindar yaşamlar, merkezin dışında kendi değerleriyle biçimlendirdikleri yaşamları hayata geçirme çabasına girmişlerdir. Muhafazakâr ve dindar dünya içinde kadının konumu, İslam'ın "altın çağı" algısı içerisinde tanımlanmaya çalışılırken, kadının özel alana aidiyeti pekiştirilmiş görünmektedir. Özellikle peygamberin hayatı konuyla ilgili bir pekiştirme unsuru olarak kullanılmış, kadınların erkeklere ve özel alana bağlılıkları peygamberin hayatından verilen

örnekler üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar peygamberin hayatında kadının konumu ve evlilikleri çokça tartışma konusu yapılırsa da, çok eşliliği sosyal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleştirilmiş eylemler olarak açıklanmıştır. Kadın, dönemin şartları içerisinde evliliğe sosyal ve ekonomik bir güvence kurumu olarak bakarken, bu bağlamda toplumsal konumu çok fazla tartışma konusu yapılmamıştır(Aktaş, 2019: 132). Her ne kadar tesettürlü bir giyim, kadının kamusal görünürlüğünde bir serbestlik getirirse de asıl olanın kadının evinin içindeki konumu olduğunun altı çizilmeye çalışılmıştır. Böylece kadının eğitimi ve entelektüel donanımı, iyi çocuklar yetiştirerek toplumu biçimlenmesine katkıda bulunacak bir araç olarak görülmüştür. Batıcı yaklaşımda ise modernleşmenin, kadının dini kurallar ve geleneksel bağlardan bağımsızlaştırılmasıyla gerçekleştirilebilecek bir süreç olarak değerlendirilmesi (Göle, 2011), Türk modernleşme sürecinde laik ve modern bir kadın ikonunu yüceltmıştır.

1990'lı yıllardan sonra söz muhafazakâr ve dindar kesimler açısından modern yaşam biçimleri yeni bir anlam ve içerik kazanmaya başlamıştır. Kadınlar, modern yaşamı tüm yönleri ile kabullenmese de modernize edilmiş bir dindar yaşam biçiminden söz ettirmişlerdir. Kadınların giyim tarzı ve tüketim pratikleri üzerinden biçimlenen yeni bir dindarlık anlayışının geliştiğini söyleyebiliriz.

1. Modernlik, Muhafazakârlık ve Kadın

Modernleşme süreçlerini tek ve mutlak bir tanım içerisinde sunmak oldukça zordur. Modernleşme, XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin tümünü içinde barındırmaktadır. XIII. Yüzyılın sonu ve XIV. Yüzyılın başlarına kadar götürülebilecek olan modernizm, Batı'da başlayan Reform ve Rönesans hareketlerinin bir sonucu olarak sosyal, ekonomik, siyasal ve sanat alanında ortaya çıkan değişimi ve geleneği arkada bırakma süreci olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle modern yaşamın sahnesi olarak tanımlanan kamusal alan, liberal burjuva ideolojisinin etkileriyle biçimlenen bir alan olmaya doğru evrilmiştir. Batı dışı toplumlarda ise kamusal alan otoriter devletin modernleşme anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır(Göle, 2000: 22). Göle(2000: 19), Müslüman toplumlarda kamusal alanın sınırlarının kadın hakları ve kadının görünürlüğü etrafında yaşanan siyasi çatışmalar üzerinden belirlendiğini ifade etmektedir.

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

Modernler, muhafazakâr ve milliyetçi yaklaşımlar açısından kadının algılanma biçimi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye açısından oldukça isabetli bir yaklaşım olduğu söylenilebilir³. Buna göre, kadının görünürlüğüne, hareket ve sesine ilişkin normlar, kamusal alanın sınırlarını belirlemede hayati bir öneme sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye açısından modern dünyanın benimsenmesinde ve yaşanmasında kadınların biçimselliği önemli bir ölçü olarak kabul görmüştür. Bu sadece modern yaklaşım açısından bir ölçü değildir. Modern karşıtı kesimler açısından da kadının modern yaşam karşısındaki tutumu ve konumu, moderne karşılığın önemli bir ölçüsü olarak kabul görmüştür.

Bu noktada Türkiye’de kamusal alan ve kadının görünürlüğü modernlik ve muhafazakârlık bağlamında derin tartışmalara sahne olmuştur. Modernleşmenin düzeyi, bir toplumun moderne ulaşılması ve ekonomik gelişme sürecini başarılı bir şekilde yürütmesi ve hedeflenen refah göstergelerine ulaşmasıyla yakından ilintili olduğu düşünüldüğünde, batı dışı toplumların süreç karşısında yaşadıkları şok ve güçsüzlük daha net görülebilir (Karpat, 2009).

Dolayısıyla modernleşmenin ortaya çıktığı Avrupa ülkeleri dışında kalan ülkeler için bu çok boyutluluğu yakalamak oldukça karmaşık ve zor bir süreci beraberinde getirmiştir. Böylece modern dışı toplumlar, hep bir dönüşme ve yenileşme sürecinin öznesi olurken, kadın bu süreçlerde bir simge haline dönüşmüş ve kamusal alanın katılımcı öznesi olmaktan çeşitli yaklaşımlara bağlı olarak uzaklaştırılmıştır.

Türk modernleşme süreci de temelde toplumsal değerlerini ve hatta “insan”ı, batı medeniyetinin izdüşümünde yeniden tanımlamaya çalışarakken, kadını bir anlamda bu dönüşümün simgesi ve ölçüsü haline getirmiştir. Ancak bu kadın simgesinin nasıllığına dair çerçeveyi oldukça belirgin hatlarla sınırlandırmıştır. Söz konusu sınırlar, yaşam biçimleri ve değişim sürecini yakalama çabası içerisinde, bir muhafazakâr ve modern çatışmasını da beraberinde getirmiştir. Bu noktada modern kadın kimliğinin oluşumu,

³ Geniş bilgi için bakınız Türkiye’de Ulusalcılık, İslamcılık ve Modernizm Açısından Kadın, Handan Karakaya, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(27):155-166

kadınca tevazu nosyonu etrafında inşa edildi. Buna göre, evlilik öncesi bekâret, kadının kocasına sadakati ve kamusal alanda belli bir davranış ve giyim tarzı, modern elit kadının yeni ahlakının sınırlarını belirleyen kavramlar oldu(Durakbaşı,2002:227).

Muhafazakârlık kavramı en temelde köklü değişimlere direnen ve mevcut olanın korunması beklentisi ile biçimlenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Burke, Aydınlanma Çağı ve Fransız İhtilaline karşı çıkan bir düşünür olarak kavramın biçimlenmesinde önemli bir isimdir. Burke, aydınlanma düşüncesinin beslediği Fransız Devrimi'nin kökten dönüşümcü yaklaşımına karşı İngiliz Devrimi ile simgelenen evrimci bir dönüşüm yaklaşımını benimsemiştir. Buna göre Fransız Devrimi ile vücut bulan, geçmişi tamamen yok sayarak, “çıplak akıl” ile yeni bir toplumsal düzen inşa etme süreci, yüzyıllar boyunca biriken tarihsel tecrübenin, erdemlerin, geleneksel kurumların ve toplumsal yapının temel taşlarını yıkmaya çabası başka bir şey değildir(Duman, 2004: 36). Ögün(2004:135-136) de muhafazakârlığı bir sendrom ve habitus olarak değerlendirmektedir. Ona göre muhafazakârlık, modernitenin kaçınılmaz olacağı bir farkındalık ile buna karşı durma eğilimlerinin kesiştiği noktada ortaya çıkmaktadır. Ögün muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkma sürecinde iki yaklaşımdan söz etmektedir. Bunlardan ilki, Avangart burjuva düşüncesi olarak tanımlanan düşüncelerdir ve bilinçli insan eylemi ile sosyal yapının dönüşümünün altını çizmektedir. İkincisi ise burjuva entelektüalizmidir ve modernizmin getirdiği ağır maliyete dikkat çekmektedir. Bu açıdan Avangart burjuva olarak adlandırılan yaklaşımda geçmişten kopuş, tüm yanlarıyla yeni bir inşa zorunluluğu olarak değerlendirilmiştir. Muhafazakâr burjuva entelektüalizminde, geçmişle bir ip koparma söz konusudur. Muhafazakârlık, modernizm ve kamusal alan gibi kavramların tüm düşünsel gelişimine bu makalenin sınırları içerisinde yer vermek mümkün değildir. Ancak muhafazakâr kavramı bizim makalemizin sınırları içerisinde dini ve kültürel değerlerini modern yaşamın dönüştürdüğü alanlarda görünür kılmaya çabasında olan bireyler ve düşünme biçimlerini kapsayacak biçimde kullanılmaktadır. Yücebaş(2012: 63) muhafazakârlığın Türkiye özelinde modernizme bir tepki olarak şekillendiğini ifade etmektedir. Buna göre söz konusu tepkiler, zaman zaman modern milliyetçilik ideolojisi ile kesişse de muhafazakârlığın özellikle dinsellik vurgusu ile bağımsız bir kanal oluşturmaya çalıştığı ve kendini birçok görünürlük altında ifade ettiğinin altı çizilmektedir. Söz

Türkiye'de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

konusu görünürlük biçimlerinde karşılığını bulan muhafazakârlık biçimleri, alternatif bir muhafazakâr modern yaşamın imkanını da tartışılır konuma getirmiştir.

(Göle, 2000: 24), kamusal alan ve modernleşme kavramlarının Türkiye toplumu açısından sorunsallığının altını çizerken, kadının kamusal alanda vatandaş olarak kurgulanmasının Türk modernizminin temel taşı oluşturduğunun ifade etmeye çalışmaktadır. Ona göre, geleneksel ve dini değerlerin sembollerinden olan başörtüsünün kaldırılması, zorunlu eğitimin karma yapılması, seçme ve seçilme hakları gibi haklara kadının sahip olması kadının kamusal görünürlüğünü ve vatandaşlık haklarını garanti altına almıştır. Kadının bu görünürlüğü ve biçimselliği modern kamusal alana biçim vermiş ve nasıllığının kurgulanmasında ölçü olmuştur. Ancak bu yaklaşım ataerkil yaklaşımlardan arınmayı başaramamıştır. Bu bağlamda Durakbaşa(2002: 97) erkek reformcuların, kadının eğitim görmesini üç bağlamda desteklediklerini ifade etmektedir. Bunlardan ilki, çocukların yetiştirilmesi açısından ikincisi ise, sevgiye dayanan bir karı-koca ilişkisi ve huzurlu bir aile hayatı açısından, son olarak da, toplumun ilerlemesine ve refahına katkıda bulunacağı düşüncesidir. Söz konusu yaklaşımlar açısından kadın, dolaylı yoldan eğitime ulaşma fırsatını elde etmesi olumlu bir adım olarak değerlendirilse de, eğitimin kadının özel alan içerisindeki konumunu güçlendirmede bir araç olarak kullanılması sorunlu bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır(Zengin, 2001:69).

Bu sorunlu yaklaşımlara modernleşmenin toptancı doğası da eklendiğinde, İslami kimlik ve kültür bu kapsamda dışlanarak bir öteki tanımına doğru zorlanmış ve bu yaklaşım içerisindeki kadınlar neredeyse yok sayılmıştır. Modernleşmenin ortaya koyduğu toplumsallık, benliğin tanımlanması, cinsiyet ilişkileri, etik ve estetik değerlere kadar günlük hayatın her alanını içine almaya başlamış(Göle, 2010) ve muhafazakâr kimlikler bu dönüşümün kıyısında kalmıştır. Bu bağlamda muhafazakâr bakış ise modernleşme karşısında İslam'ın asli unsurlarına sarılarak bir anlamda alternatif bir toplumsallık ortaya koyma çabasına girmiş ve kadını reformcuların yaklaşımına benzer bir yaklaşımla ele almıştır. Bu nokta kadının belli koşullar altında eğitim, istihdam gibi fırsatlara yaklaşmasına imkân tanımıştır. Modernleşme karşısında hayal kırıklığına uğrayan

muhafazakâr/dindar kesimler, daha çok İslamlaşarak karşılaştıkları nefes kesen değişimle bir baş etme arayışına girdiler(İşcan, 2002:45). Bu süreç, İslam'ın temel kaynaklarında dini öğretiyi olduğu gibi alarak sosyal yaşama taşıma tutumunu derinleştirirken, kadın kamusal alanın içinde bulunduğu koşullar gerekçesi ile özel alanın yeniden biçimlendirilmesinde temel unsur olarak değerlendirildi. Bu süreçte muhafazakâr/dindar kesimlerin İslam'ı algılama biçimleri de toplumun geleneksel kesimlerinden ayrıştırmaya başladı. Bu ayrışmayla birlikte muhafazakâr/dindar kesimler, yaşam tarzlarını bir anlamlandırma içeriği olarak benimsedikleri İslami hayat biçimini, toplumsal bozukluklara, adaletsizliklere ve baskıya çözüm getiren bir ütopya haline dönüştürme yolunu seçtiler(Yankaya, 2014: 17). Bu yönüyle uzun yıllar kamusal görünürlükten uzak, alternatif kamusal alanlarıyla yaşamlarını sürdüren muhafazakâr/dindar kesimler, modern kamusal alanın kendisini protesto ederek, yapısı seküler mantık ile kurgulanmış kamuya ait olmak istememişlerdir(Barbarosoğlu, 2006: 55).

2. Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr Kadın Algısının Dönüşümü

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte tanımlanan bu modern, çağdaş Türk kadını imgesi, özellikle 1980'lerden sonra kalıplarına sığmayan, geleneksel dini değerlerine bağlı kadınlar tarafından bir kırılmaya uğratılmıştır. Bu yönüyle muhafazakâr/dindar kadınlar, kamusal alanın görünür yüzünde kendilerini yeniden yaratmaya başlamıştır (Touraine,2007). Bu kadınlar için, muhafazakâr değerlerle biçimlenmiş ve modernle çatışmalı bir benlik arayışı, günümüzde modern yaşam biçimlerine kendi yorumlarını katarak yaşayan muhafazakâr/dindar kadınların toplumsal varlığına katkı sunmuştur diyebiliriz. Çağdaş, modern kadın biçimselliğinin kamusal alanda öne çıkarılma çabalarına rağmen 1980'li yıllara gelindiğinde geleneksel ve dini değerlerle ilintili ve bunlara görünürlük kazandıran kadınların ortaya çıkışı engellenememiştir (Göle,2000). Bu kadınlar, modern kamusal alanda var olma biçimselliklerini geleneksel ve dini bir arka plana dayandırarak geliştirme çabasındadırlar. Modern Türkiye'nin oluşumu sürecinde muhafazakâr ve dindar yaşamlar otantik bir benliğin oluşturulması çabasına girerken, bunun görünürlüğünü temsil eden en önemli unsur, kadınların giyim pratiklerinde kendini göstermeye başlamıştır. Dindar kadınlar tesettür

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

aracılığı ile hem İslam toplumunun temelini teşkil eden toplumsal ahlakın bir gereğini yerine getirmeye çalışmış hem de dindar kadın kimliğinin (Köse,2014) kamusal alanın doğal bir unsuru olması yönündeki taleplerine alan açmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda dindar kadınlar açısından tesettür, özel yaşam alanlarıyla kamusal yaşam alanı arasındaki geçişe, dini değerler bağlamında bir meşruiyet kazandırmanın ifadesi olarak da tanımlanmıştır. Bu meşruiyet alanı kadının İslami değerler ve modern yaşam arasındaki mesafeyi daraltmasına ve diğer bir ifadeyle yeni modern bir muhafazakârlık anlayışının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

1980’lerden sonra Muhafazakâr dindar kadınlar, erkeklerle aile içinde utangaç bir eşitliği dile getirmeye başlamışlar, önce kocalarına ve babalarına destek şeklinde başlayan siyasi faaliyetlerini giderek “kendileri için” bir gelişme ve çeşitlenme imkânına dönüştürmüşlerdir. Böylece dindar kadınlar, devlet düzleminde modern olanla barışık olmayan ama sosyal düzlemde kendine has modernlikler üreten bir dindarlık ortaya çıkarmaya başlamışlardır (Mahçupyan, 2015). Bir başka ifadeyle bu dönemde muhafazakâr/dindar kadınlar, çekingen bir biçimde de olsa mesleki alanlarda çalışma isteklerini İslam’ın tanımladığı kadın rollerinden ödün vermeden yapacaklarının teminatını vererek kamusal alanda görünür olma çabasına girmişlerdir (Göle, 2011:43). Böylece toplumda modern ve çağdaş yaşamın görünür yüzü olarak tanımlanan kadının karşısına, kendini özgün dini değerler üzerinden tanımlayan, geleneksel dini değerlerden uzağında bir kadın imgesi konmuştur. Bu bağlamda, üniversitelerde, kentsel mekânlarda, İslamcı çizgilerle sınırlanmış yeni bir muhafazakâr/dindar kadın tipi oluşturmuştur(Göle, 2011: 35) Bir yönü ile de İslamcı yaklaşımın yeni yaşam biçimleri bu yolla görünür olmaya başlamıştır. Söz konusu imge bir yönüyle İslam’ın modernle sorununa kendi dilinde bir çözüm yaratırken, diğer yandan da İslamcı siyasi yaklaşımı, sistemle bütünleşme noktasına doğru zorlamış görünmektedir. Bu bütünleşmede ve dinin kamusal alanda görünürlüğünde kadınların rolü yadsınamayacak kadar büyüktür.

Özellikle 1980 sonrası dönemde, İslamcı kadınların kendi istek ve arzularıyla kadın cinselliğinin denetimini somutlaştırdıkları örtünme biçimi, birçok noktada geleneksel tarzdan ayrılmaktadır. Öyle ki geleneksel tarz örtünme biçimleri İslam’ın tanımladığı örtünme biçiminden habersiz olmakla

itham edilmiştir (Göle, 2011: 27). Böylece kentli ve okumuş muhafazakâr/dindar kadınlar, bir yandan kadınların mahrem alan dışında görünürlüğünü düzen tehdidi olarak algılayan İslami kültüre yeni biçimsellikleriyle görünürlüklerini dayatırken; diğer yandan da çağdaşlaşmanın ve laikliğin temsilcisi sayılan “Modern Türk Kadını” imgesinin karşısına “İslami yaşam biçimi” nin temsilcileri olarak çıkmışlardır. Bu farklılaşmayı Özkan (2014)’ın cümlelerinden daha net anlayabiliriz:

“Baba baskısıyla başını örten kızın başını örtüşününün bir biçimi vardı eskiden. Genel giyim kuşama, beğenisi, seçimleri, giyim tarzı vs. Bir de ailesinin baskısına rağmen kendi iradesinin de dahil olduğu bir süreçte başını örten, üniversitede okuyan ve kamusal alanda bulunan kadın var ve onun kıyafet seçimi, kıyafetini taşıyışı bir şekilde onu belli ederdi. İlkinde daha geleneksel idi kıyafetler. İkincisinde pardösü ve geniş başörtüler vs. söz konusuydu. Haliyle farklılaşıyorlardı.”

Bu yaşam tarzının en görünür yüzleri olan muhafazakâr/dindar kadınların giyim pratikleri ve yaşam biçimleri, geleneksel dini yaşamla olan farklılaşmanın boyutlarını gösteren yeni bir sembol haline gelmeye başladı. Bu semboller hayatın farklı alanlarında da ayrışmaları görünür kılmıştır. Muhafazakâr/dindar toplum, yeni dindarlığıyla modern yaşamın içerisinde kendine ait farklılaşmış bir yaşam tanımlamaya çalıştı. White (2013: 97)’a göre bu yeni Müslümanlık modeli, inancın ve inanca dayalı yaşam tarzlarının kamusal alanda deneyimlenmesini teşvik etti. Bu da modern Türkiye kamusallığı içinde farklı bir kamusalığın oluşumunu da sağladı. Cumhuriyet, kamusal alanı dini hükümlerden bertaraf edilmiş bir yapı içinde yeniden düzenleme teşebbüsünde bulunurken; muhafazakâr/dindar kesimler de geleneksel ve dini değerlerin beslediği bir kamusalığın imkânını görünür kılma çabasına girdiler (Barbarosoğlu, 2006: 133).

Yaşanan çeşitli siyasal ve ekonomik değişimlerin etkisiyle bu sürecin biçimlendirdiği dindar kadın imgesinin, siyasal İslam’ı modernleşmeyle yaşadığı muhalif çatışmacı yaklaşımı, modernle uyumlu bir noktaya doğru değiştirmiştir. Aynı zamanda bu noktada modernist İslam anlayışı olarak yeni bir dinsel değişmeden söz edilebilir. Bu noktada amaç, dinin modernleşme ile bütünleşmesine engel dinsel tahayyülü köklü bir değişikliğe uğratarak, bir uyumluluk sürecinin önünü açmaktır (Yıldırım, 1999:76). Bu da, muhafazakâr dindar kadınların tesettürle ilişkisinin, lüks ve moda kumaşlar altında (Haenni,

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

2011: 17) yeni bir modernliğin ifadesi olarak kendini göstermeye başlaması şeklinde yorumlanmasına neden olmuştur.

Modern olana karşı sürekli itiraz geliştiren bunun yanında ise İslami olanı gözetken yaklaşım 1990’lardan itibaren kaybolmaya başlamış, 1980’li yılların modern İslamileştirme tutumu silikleşmiştir. Bunun yanında İslami olanın modernleştirilmesi tutumu benimsenmeye başlanmıştır. Böylece muhafazakâr/dindar kadınlar İslamcılığın kendisine çizdiği sınırları aşarak, modern yaşamla uyumlu bir gündelik yaşam inşa etme çabasına girmişlerdir (Yıldırım, 2016: 99). Bu farklı yaşam biçimleri 1990’lı yıllardan sonra geleneksel İslam’la derin farklılıklarına rağmen modern yaşamla uyumlu bir sürece doğru evrilmenin göstergeleri olarak ifade edildi. İslamcılığın geleneksel yorumlarının terkedilişi, daha elit yeni bir İslamlaşma sürecini ortaya çıkardı (Haenni, 2011:130). Bu yeni modernle uyumlu din anlayışı, tüketim, moda, sanat, müzik gibi hayatın farklı alanlarıyla ilgili daha esnek bir yaşam biçimini ortaya koyarken, kadınları da daha görünür hale getirmiştir. Bu bağlamda din, daha önce sorunlu olduğu tüketim, moda gibi modern hayatın tanımladığı sektörleri bireyin ihtiyaçları arasında tanımlamaya başlamıştır. İslam’ın tüketim modelleri, modern yapıdan alınan semboller bütünü içinde oluşmuş ve yeniden inşa edilen tüketim algılarının nesnesi olmaya başlamıştır (Haenni, 2011: 31-32). Böylece 1990’lara kadar modern kamusal alanın karşısına geleneksel ve dini değerlerle biçimlenmiş bir kamusallıkla çıkmaya çalışan kesimler, modern yaşam unsurlarını yeni biçimler içinde sunma yolunu seçmişlerdir. Bu sürecin görünürlüğü de muhafazakâr/dindar kadınların değişen yaşam biçimleri üzerinden izlenebilmiştir. Muhafazakâr/dindar kadınların ve erkeklerin alternatif kamu arayışları, 80’li yılların ikinci yarısından itibaren yerini, hegemonik kamuda kendini ifade edebilme çabasına bırakmış görünmektedir (Barbarosoğlu, 2006: 26).

Gündelik yaşamın bu inşası ve farklılaşmayla birlikte zihinlerde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, o güne kadar beslenen muhafazakâr/dindar kadın imgesinde de bir parçalanma yaşanmıştır. Bu parçalanmışlık içinde, sosyal, kültürel, dini ve ekonomik alana dair birçok farklılaşmayı barındırmaktadır. Haenni (2011) söz konusu farklılaşmaları “fani dünyaya dönüş” olarak kavramlaştırmıştır. Alternatif kamusallığın kapalı kapılarını

modern kamusalığa açarak, aralarında geçişlere olanak tanıyan kadınlar, İslamlaştırılmış bir modernliğin de görünür yüzleri olmuşlardır.

3.Tüketim Pratikleri Bağlamında Muhafazakâr/Dindar Kadınlar

Modernleşme süreci ile birlikte muhafazakâr/dindar kadının dönüşümünün bir diğer boyutu tüketim pratikleri üzerinden gerçekleşmiştir. Söz konusu kadınlar tesettürlü giyim tarzı ile kamusal alanlarda daha fazla vakit geçirmeye başlamış ve bu kadın imgesinin ihtiyaçlarını karşılayacak bir piyasanın oluşumuna da katkıda bulunmuşlardır. Nitekim Özel (2013)'de kapitalizmin bel kemiğinin kadın olduğunu söylerken, böyle bir piyasanın oluşumunda kadının hayatı algılama biçiminin yaptığı katkının altını çizmeye çalışmıştır. Bu süreçte muhafazakâr yaşam biçimleri bu kadınlarla birlikte kamusal alanda daha görünür olmakla birlikte İslami değerleri sembolize eden imgelerin tüketim unsurları üzerindeki görünürlüğü de yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Türkiye'nin laiklik projesinin modernist yaklaşım biçimlerini yerleştirmek amacıyla birçok dini pratik ve simgelerin kamusal alandan dışlanması(Göle, 1999: 23), sonrasında kamusal alan, başörtü ve farklı biçimsellikleri üzerinden dini sembollerle yeniden karşı karşıya gelmiştir. Bu noktada İslam'ın kamusal kimlik olarak bireyselleştirilmesi, inanç ve inanca dayalı yaşam tarzlarını kamusal alanda inşa edilebilmesi için geniş bir alan açmıştır(White, 2013: 83). Bu bağlamda hem bedensel gerçeklikleri hem de kamusal rolleri bakımında kadının görünümünün yeniden yaratılması (Göle,1999: 25), bele oturan pardösüleri, diz altına gelen etekleri, sarı, yeşil pembe gibi canlı renklerle biçimlene giyim tarzları üzerinden yeniden bir inşa sürecine girmiştir (Yıldırım, 2013:326). Bu noktada kadınların giyim pratiklerinin en önemli parçası olan başörtüsü, annelerin geleneksel örtüsünden tamamen farklılaşmış, renk biçim ve görsellik açısından modayla uyumlu bir noktaya taşınmıştır. Böylelikle başörtüsü, İslami açıdan değişen yaşam pratiklerinin sembolü olarak tanımlanmasının yanında dönüşümün merkezi unsuru olarak da öne çıkmaya başlamıştır. Geleneksel örtü, eğitimsiz, pasif ve ev içinde daha fazla vakit geçiren sosyal ve ekonomik olarak kamusal alandan uzak kadınları temsil ederken; yeni örtünme biçimi kentli, eğitilmiş ve orta sınıf kadınları simgeler hale gelmiştir (Göle, 1999: 31-32).

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

Geleneksel örtünme biçimlerinden uzak yeni bir örtünme ve giyim pratiği geliştiren bu muhafazakâr/dindar kadınlar, kamusal alanın yeni yüzleri olarak yaşam pratiklerini görünür kılmaya başlamış, bu yönüyle toplumsal algılanma biçimleri üzerinde çok yönlü bir kırılma yaratmıştır. Bu kırılmanın önemli bir boyutu da dinin algılanma biçimi üzerinde olmuştur. İslam’ın kamusal kimlik olarak bireyselleşmesi ile beraber, kültürel Müslümanlık, siyasal İslamcılığın yerini alarak İslamcılar açısından da yeni bir boyutla kendini göstermeye başlamıştır(White, 2013: 84). 1990’ların ortalarına kadar, tesettürle belirginleşen İslamcı kimliğin karşılığı olan yaşam biçimleri, erkeklerde sakal, geniş pantolon ve ütüsüz gömlekle sağlanmaktaydı. Söz konusu kadın ve erkek görüşlerinin, dindar bir hayat sürmeye yatkın, yoksul ve ezik kalabalıklarla bulunduğu nokta, İslamcılık açısından daha halkçı, sade ve takvalı bir hayat olarak yüceltilmekteydi. Ancak 2000’ler sonrasında bu yaklaşım, yerini daha seçkin ve elit olmaya yakın bir kültüre terk etti(Aktaş, 2016: 61).

Geleneksel İslam anlayışından birçok açıdan farklılaşan İslamcı hayat anlayışı, küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin dünyadan yansıyan etkileriyle de biçimlenen yeni yaşam tarzlarını hızlı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu noktada muhafazakâr/dindar kesimlerde başlayan dönüşüm, muhafazakâr dindar kadınlar açısından din ve modernizm arasındaki sınırları daha geçişken bir duruma getirmiştir. Söz konusu değişim Haenni(2011: 47) tarafından “otoriter militan kültürün iflasi” olarak okunsa da, diğer bir bakış açısıyla kadın, “düzeni tehdit eden bir fitne unsuru”(Göle, 199:101) olarak algılanma sürecinden de uzaklaşmıştır. Aynı şekilde “kadının mahremi temsil eden eve ait olduğu söylemi” de aşınmaya başlamıştır. 2000’li yıllara kadar kamusal görünürlükleri daha sınırlı olan kadınlar, bu yıllardan sonra sosyal, ekonomik ve kültürel alana yönelik köklü değişimlere eşlik etmiştir. Böylece toplumsal alanda daha görünür olmakla kalmamış, toplumsal yaşamın yeni aktörleri olmuşlardır. Bu yönüyle eğitim kurumlarında, bankalarda, ticaret sektöründe, moda alanında ve bunun gibi daha birçok sektörde çalışmaya başlamışlardır (White, 2013: 81). Her ne kadar muhafazakâr/dindar kadınların siyasal alanda ve karar alma süreçlerindeki görünürlükleri oldukça düşük olsa da, kamusal hayatın farklı alanlarında görünürlükleri artmıştır.

Böylece muhafazakâr/dindar kadınların giyinme biçimlerine hitap eden bir moda sektörü oluşmakla birlikte modası olan bir muhafazakârlık da tartışma konusu olmuştur. Modern giyinme biçimlerine uyarlanmış tesettür ve yine dini semboller eşliğinde dekore edilen evler ve yaşam alanları bu dönüşümün ve moda anlayışının göstergeleri olarak okunmaya başlamıştır. Bu bağlamda kadınlar dini değerlerin ve sembollerin biçimlendirdiği yaşam alanlarını genişletirken, modern yaşamın gerekleri ile uyumlu bir süreci de beraberinde biçimlendirmişlerdir. Haenni (2011: 81) göre, Müslüman olmanın onurunun yeni ifade şekilleri arasında, kişisel başarı öyküsü en ön sırada yer alırken, başarılı, kazanan dindar karakteri de bu noktada önem kazanan bir değer olmuştur. Zenginliğin ve başarının değerlerini içselleştiren yeni dindarlık biçimi, dinin “kar” etmeye karşı mesafesini unutmuş ve kazanmayı bir değer olarak yüceltmıştır.

Bu yeni dindar kimliğin en görünen yüzlerini kadınlar oluşturmaktadır. Bu dindar kadınların dini algılama biçimlerinin değişmesinde en önemli etken olarak giyim pratiklerinde oluşan değişim gösterilmektedir. Daha önceleri hiç dikkat çekmeyen, sade ve gösterişsiz kıyafetler yerini daha estetik ve moda ile uyumlu kıyafetlere bırakmıştır. Aktaş (1986: 73), muhafazakâr/dindar kadının moda ile uyumlu giyim tarzının aslında kadının doğasının bir gereği olmadığı aksine bu moda ile uyumlu giyim pratiklerinin modern yaşamın ve farklı çevresel faktörlerin etkisiyle kadının dünyasına girdiği kanısındadır. Moda'nın diline tercüme edilmiş bir tesettür anlayışı, toplumdaki muhafazakâr dindar kadınların büyük bir kısmı tarafından benimsenmekle birlikte bu durum, muhafazakâr/dindar kadın açısından İslam ile çelişen bir durum olarak da okunmamıştır. Muhafazakâr/dindar kadın açısından bu değişim, Yıldırım'ın cümleleri ile şöyle ifade edilmektedir:

“Bele oturan pardösüler, diz altına kadar inen etekler, sarı, yeşil ve pembe gibi renkler, eşarp ve fularların iğnesiz kullanımı, yarım kol ceketler, şal modası, gözleri sakınmak için kullanılan markalı gözlükler ve jipler...”(Yıldırım, 2016:326).

Bu da modern ve iyi yaşama kriterlerini muhafazakâr dindar insanların dünyasında kabul gören bir noktaya taşıdı. Bu yeni yaşam biçimine kol kanat geren başörtü firmaları, oteller ve sosyal mekânlar, muhafazakâr/dindar kadınların kullanacağı alanlar ve tüketim unsurlarını çeşitlendirerek yaygınlaşmasında etkili oldular. Böylece muhafazakâr dindar kesimlerin,

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

kapitalist dünyanın değerleri ile daha barışık bir yaşam biçimini benimsedikleri düşüncesi, kadınların giyim tarzları ve yaşam pratikleri üzerinden bir anlamda somutluk kazanmış oluyordu. Muhafazakâr dindar kadınlar, giyim kuşamdan, arabaya, mobilyadan, tatil ve eğlenceye kadar kapitalist dünyanın nimetlerinden yararlanırken, söz konusu tüketim materyallerinin biçimsellikleri İslami semboller aracılığı ile modern biçimlerinden ayırıyordu. Bu temsil, dinin tüketimle olan sorunlu ilişkisini de sorunsuz bir zemine oturtmada yardımcı bir unsur olarak kullanılmaktaydı. Böylece toplumda dindar bireylerin yaşadıkları dönüşüm, “bir hırka bir lokma” felsefesini geride bıraktıklarını gösteren pratiklerde somutluk kazanmaktaydı. Kadınların değişen yaşam ve tüketim pratikleri üzerinden somutlaşan bu dönüşüm, toplumsal olarak önemli bir kırılmayı da temsil etmektedir. Aktaş(2016: 202) söz konusu değişimi, Anadolu’dan büyük şehirlere akan dini bütün insanların değerlerini kent yaşamı içerisinde yeniden üretmesi olarak değerlendirmektedir. Haenni(2011: 82) ise İslam’ın iş dünyası ya da modern dünya ile ters düşen kadercilik ve çilecilik gibi zihinsel engellerinin bu süreçte aşıldığını ifade etmektedir.

Yeni yaşam biçimleri, kutsallığı parçalayan unsurlar olarak değerlendirilebileceği gibi dini değerler üzerinden bir güncellenme olarak da ele alınabilir. Modernleşmeden kaynaklanan parçalanmaların etkili olduğu her alanda, bu yeniden inşa çabaları büyük güç kazanmıştır (Touraine, 2007: 238). Birçok yönden bu süreç, yeni bir İslamlaşma olarak okunabilir. Dolayısıyla muhafazakâr/dindar kadınlar açısından söz konusu yaşam biçimleri kendi renklerine boyadıkları bir modernleşme biçimi olarak ortaya çıkmış ve kendi din algıları üzerinden yaşam alanlarını biçimlendirmelerini sağlamıştır. Bu bağlamda Karaca⁴ (2011)’nın cümleleri Muhafazakâr/dindar kentli kadının kendi bedenini dini değerler üzerinden nasıl algıladığını göstermesi bakımından önemlidir:

“Bana göre dini bir kaygıyla kullanıldığını belli eden her türden örtü başörtüsüdür. Vücudu örten, hatları vurgulamak için değil, sahiden giyinmiş olmak için alınan her tür kıyafet ve seçilen “beden dili” de tesettürü oluşturur.

⁴ 16 Ekim 2011 yılında Haber Türk’te yayımlanan yazısından

Kentli dindar kadınların düzgün görünmeye, estetik kaygular taşımaya ilişkin çabalarını da son derece makul buluyorum.”

Giyim tarzları, giyilen kıyafetlerin renkleri, kıyafetlerin biçimleri gibi daha birçok unsur bu yenileşme sürecinin sembolleri olarak değerlendirildiği gibi özellikle moda alanında bu farklılaşma daha derin bir içerik kazanmıştır. Bu yönüyle Costa (2014: 143)’nın ifade ettiği gibi,

“Dünyanın her yerinde kadınlar için otonominin inşası, her şeyden önce bedenlerini tekrar kendilerinin kılmaları demektir. Bu cinsiyetler arası ilişkide daima riskli bir konumda olan kadın bedeninin, kadınlar tarafından yeniden ele geçirilmesi anlamına gelir.”

Costa’nın yaklaşımının bir yansıması kısmen de olsa gerçekleşmiş görünmektedir. Muhafazakâr/dindar kadınlar bedenlerini yeniden kendilerinin kılma adına kamusal yaşamda görünürlüğün biçimini de kendileri belirlemeye başlamıştır. Kendi bedenlerinin kamusal görünürlükteki sınırlarını belirleyen kadınlar, bunun devamında ev ve yaşam alanlarını da dini sembollerin temsillerini üzerinde taşıyan şık mobilyalarla dizayn etmekten çekinmemişlerdir. Bu, modayı bir kültürel yabancılaşma ve gereksiz bir tüketim aracı olarak okuyan İslami paradigmayla bir çatışmayı da beraberinde getirmiştir(Haenni, 2011: 42). Bu çatışmanın ekseninde muhafazakâr elit bir kadın imgesinin yeni bir ve dindarlık anlayışını biçimlendirdiği ve ona görünürlük kazandırdığı gerçeği durmaktadır.

“2000’lerde yaygın olarak pardösüler gitti, başörtüler küçüldü renklendi ve bir moda, bir sektör oluştu bu alanda. Bu sektör eskisi kadar köşeli bir kıyafete sokmadı kadınları. Daha çeşitli ve çoğulcu oldu”(Özkan, 2014).

Sonuç

Türk toplumunun modernleşme sürecinde kadının konumu ve toplumsal hayata katılım biçimi önemli bir içerik taşımaktadır. Dolayısıyla kurumsal bir biçimde işleyen değişme çabaları, Türk toplumunun batıda gözlenen gelişmişlik düzeyini hızlıca yakalamak amacını içermektedir. Bu süreçte kadınlar hem içte hem de dışta modernliğin bir ölçüsü olarak kabul edilmekteydi. Özellikle giyim tarzları ile geleneksel yaşam tarzlarının biçimlendirdiği giyimlerden farklı ve modern/batılı kadının dış görünüşü ile uyumlu bir kadın imgesi ön plandadır. Eğitilmiş, cinselliği görünür olmayan ve

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

aile yaşamına bağlılığı süren bu kadın imgesi, modern Türkiye’nin görünen yüzüdür. Ancak 1980’lerde bu kadınların karşısına eğitilmiş ve İslam’ın ön gördüğü biçimde giyinen “türbanlı” genç kızlar çıkmaya başlamıştır. Bu yeni muhafazakâr/dindar kadınlar, kendilerini geleneksel İslam’ın biçimlendirdiği kadın imajından ayırarak, İslam’ın asıl kaynaklarının önerdiği bir giyim tarzı ile görünür olmaya başlamışlardır. Bu kadınlar, modern yaşamın kazanımları açısından bir tehdit olarak görülürken kamusal alandaki görünürlükleri de büyük tartışmalara yol açmıştır. Söz konusu kadınlar hem giyimleri ile hem de kamusal alandan talepleri ile daha mütevazı sınırları belli taleplerle toplumun karşısına çıkmışlardır. Oysa 1990’ların sonu ve 2000’lerin başlarına gelindiğinde muhafazakâr/dindar kadınların kamusal alandan, iş hayatından ve sosyal hayattan beklentileri farklılaşmaya başlamıştır.

Bu yönüyle muhafazakâr/dindar kadınlar, eğitilmiş olmalarının yanında tüketim, moda ve sanatla ilgilenmektedirler. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi 2000’li yıllardan sonra batılılaşma ve modern yaşam tarzı, Türk toplumunda yeni muhafazakâr elit bir kadın sınıfı oluştururken, bu sınıfın ihtiyaçlarına cevap verecek bir tüketim piyasasını da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla yeni muhafazakâr/dindar kadınlar, modern yaşam biçimleriyle İslam arasındaki çatışma durumunu, çatışmasız bir alana çekmeyi başarmışlardır. Modern yaşamın biçimsellikleriyle sert çizgileri ortadan kaldıran bu kadınlar, modern yaşamı İslam’ın sembolik temsillerini üzerinde taşıyan yeni bir yaşam tarzı ile biçimlendirmişlerdir. Böylece kendilerine ait bir moda sektörünün oluşması, daha renkli ve farklı tasarımlarla sunulan muhafazakâr giyim tarzlarının benimsenmesine imkan vermiştir. Bu süreçte İslamcı kesimlerden ciddi eleştiriler de alan muhafazakâr/dindar kadınlar, kendilerine dayatılan dindarlık biçiminin sınırlarını zorlayarak, dinin kendilerine sert sınırlar getirdiği kanısını tartışmaya açmışlardır. Böylece 1980’li yıllarda alabildiğine modern giyim tarzı ve yaşam biçiminden farklılıkları keskin olan muhafazakâr kadın imgeleri, yerini modern giyim ve tüketim biçimleri ile uyumlanmış gündelik hayat pratiklerini benimsemiş kadınlara bırakmıştır. Bu bağlamda kadınlar, dinin yeniden algılanışı ve dini değerlerin modern sosyal yaşamla arasındaki zıtlıkların giderilmesi üzerinde etkili olmuşlardır.

Dinin bireysel hayatların sınırları içinde yeniden üretimi, muhafazakâr/dindar kadınların dış dünyayı algılama biçimleri aracılığı ile

gerçekleşirken, modernle sınırların şeffaflaşması kaçınılmaz olmuştur. Bu süreç, muhafazakâr/dindar kadınlara hitap eden bir tüketim sektörünün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu yönüyle yeni bir dindarlık ve bu dindarlığın biçimlendiği yaşam tarzlarından söz etmek mümkün olmuştur.

Kaynakça

Aktaş, C.(2000) “Kamusal Alanda İslâmcı Kadın ve Erkeklerin İlişkilerindeki Değişim Üzerine: Bacıdan Bayana”, *Birikim Dergisi*, Sayı:137 Yıl:2000, 42.

Aktaş,C.(1986), Kadının Serüveni: Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: Girişim

Aktaş, C.(2016), Eksik Olan Artık Başka Bir Şey: İslamcılık, İstanbul: iz

Aktaş, Ü.(2019), İslam ve Siyaset, İstanbul: Mana Yayınları

Bilgin, R. (2015). “Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin Cinsel Kurgu Olarak Konumlandırılması ve Sunumu”, *The Journal Academic Social Science Studies*, Sayı.36, Syf.309-329.

Barbarosoğlu, F.(2006), Şov ve Mahrem, İstanbul: Timaş

Costa, M.D.(2014), Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi (çev:Kollektif) İstanbul: Otonom

Coşkun, A.(2011), Sosyal Değişme Kadın ve Din, İstanbul: Rağbet

Duman, F(2004), Edmund Burke Muhafazakarlık, Aydınlanma ve Siyaset, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1:31-53.

Durakbaşa, A.(2002), Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Modernizm, İstanbul: İletişim

Göle,N.(1999), İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri, İstanbul:Metis.

Göle, N. (2011), *Modern Mahrem*, İstanbul:Metis

Göle, N. (2010), “Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı” *Eski İle Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm*, Der: Reşat Kasaba, *Sibel Bozdoğan*, ss.83-95, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt.

Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın

Göle, N.(2000), İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri, İstanbul, Metis Yayınları

Haenni,P.(2011),Piyasa İslamı: İslam Suretinde Neoliberalizm (Çev:Levent Ünsaldı),Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.

Kandiyoti, Deniz,“Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar” *Eski İle Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm*, Der: Kasaba, Reşat, *Sibel Bozdoğan*, Tarih Vakfı Yurt 2010.

Karaca, N. B. (2011, Ekim 16). Kurban ile Kuğu arasında Muhafazakâr Kadın. *Haber Türk*.

Karadağ, M.(2012) “Muhafazakar Anadolu Burjuvazisi-Bir Kesit”, *Birikim Dergisi*, Sayı:278-279. Yıl:2012:55.

Karpat, K., (2009). Osmanlıdan Günümüze Elitler Ve Din, İstanbul: Timaş

Köse,E.(2014),Sessizliği Söylemek:Dindar Kadın Edebiyatı Cinsiyet ve Beden, İstanbul:İletişim.

Mahçupyan,E.(2015), Eski ve Yenisiyle Modern Muhafazakâr, 17.12.2015 tarihli köşe yazısından.Serbestiyet.com

Öğün, S.(2004), Muhafazakarlık Soruşturması(Mülakat), Muhafazakar Düşünce Dergisi, 1:135-141.

Özel,M. 10.10.2013 tarihinde kendisiyle yaptığımız mülakattan.

Özkan, F. 26.02.2014 tarihinde kendisiyle yaptığımız mülakattan.

Subaşı,N.(2003), Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme, Ankara:Vadi

İşcan, M.Z.(2002), Siyasal İslam Dini ve Fikri Temelleri, Erzurum: Ekev

Touraine,A.(2007), Kadınların Dünyası,(çev:Mehmet Moralı) İstanbul: Kırmızı

White,J.(2013), Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler(çev:Fuat Güllüpmar-Coşkun Taştan), İsyambul: İletişim

Yücebaş, S.(2012), Türkiye’de Muhafazakârlığın Gündelik Yaşam Estetiği, İnsanbilim Dergisi 1(2):62-80.

Yankaya, D.(2014), *Yeni İslami Burjuvazi*, İstanbul:İletişim

Yıldırım, Ercan (2016). Neoliberal İslamcılık 1980-2015 İslamcılarının Dünya Sistemine Entegrasyonu, Pınar Yayınları: İstanbul.

Yıldırım, E.(1999), Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi, İstanbul: Bilge Yayınları

Zengin, A.(2011), İktidarın Mahremiyeti, İstanbul: Metis YayınlarıFırat Üniversitesi